

Medlemsblad for Romerike Historielag

Nr. 3 - 2019 37. årgang

Karl Ditlef Olsen - Lillestrøms egen kunstmaler. Se artikkel side 11.

HISTORIELAGETS HUS
Besøksadr: Vestvollveien 54
som er sidebygningen på
Skedsmo prestegård
ved Skedsmo kirke

ÅPNINGSTIDER
BIBLIOTEK OG KONTOR
hver torsdag kl 12.00-18.30
15/5-15/8: kl 10.00-15.00

POSTADRESSE
Romerike Historielag,
Postboks 175
2021 Skedsmokorset
Bankkonto: 1321.62.49857

E-POST: rohist@online.no
TELEFON: 63 87 88 90

HJEMMESIDE
<http://www.historielag.no/>
*Gå inn på hjemmesiden vår, der
finner du mye interessant stoff.*

TRYKKERI
Trykkpartner AS
Trykket i 3800 eksemplarer
Stoff-frist til nr. 4-2019: 1.11.2019

REDAKSJONEN:

Grete Andersen
(skytilen@gmail.com)

Gunnar Gravdal Nerhus
(g-g-ner@online.no)

Frank Erik Solli
(frank.erik.solli@outlook.com)

Aud Siri Hønsen Huseby
(aud.siri.huseby@wj.no)

Send oss gjerne stoff til
adressen skytilen@gmail.com.
Kanskje kommer det med
i neste nummer!

Bjerke - Mjølke og kvinner på 1800-tallet

av Hans Hilmar Bjerke

Her vil jeg fortelle om folk som levde på Bjerke de første 2/3-deler av 1800-tallet. Sentralt i fortellinga står mjølke, og det som kan lages av mjølke. Dessuten om kvinnene som gjorde arbeidet. Kvinnene opplevde flere endringer som ble beskrevet som hamskifte. Først kom ny hesteredskap slik at mannen rakk over større arealer i våronna. Så kom endringene i fjøset der kvinnene måtte føre mer, mjølke mer fra flere kuer - og pengehusholdningen begynte å avløse naturalhusholdningen.

Ved inngangen til 1800-tallet var ni av ti bosatt på gårder i Norge. I folketellinga fra 1801 var det på Bjerke oppført 56 personer på 12 husholdninger. Følgelig var det 12 kvinner med ansvar for å få mat på bordet flere ganger hver dag. Det var oppført Huusbonde og Hans kone for hver husholdning. Jeg angir her navn på husmora med alder og antall munnar hun hadde å mette. På Bjerke Nordre: Anne Larsdatter (60;6), Ragnild Andersdatter (49;4), Anne Olsdatter (38;9), Kristine Nilsdatter (30;3), Ragnil Olsdatter (30;2), Berte Nilsdatter (45;5) og fattiglem Kari Syversdatter (54;2). På Bjerke Søndre: Kari Larsdatter (53;5), Berte Larsdatter (61;5), Marte Olsdatter (31;5), Anne Katrine Larsdatter (40;7) og Marte Amundsatter (37;3). Det var til sammen 8 unger under 15 år på Nordre og Søndre Bjerke. Husholdningene på Bjerke Nordre var leilendinger til Skedsmo prestebol og Kristiania Katedralskole. De som bodde på Bjerke Søndre hadde kjøpt seg fri i 1782.

Trondhjemsveien fra Kristiania til Eidsvoll gikk igjennom Bjerke. Veien har fulgt samme trase i alle år. Det var stor hestetraffikk den gang, og søskena Camilla og Henrik Wergeland beskrev reisa som strevsom. Med denne trafikken kom også impulser til Bjerke fra de som ferdet der. Grunnloven fra

FAKTA OM BJERKE:

Areal: 1700 mål

Hovedvei: Trondheimsveien

Jernbane: Hovedbanen

Avstand til Oslo: 30 km

Befolkning Bjerke:

1801: 56, 1865: 90

Befolkning Kristiania:

1801: 9200, 1865: 57000

1814 og Formannskapsloven av 1837 gav nye muligheter for vanlige folk til å komme til med sine tanker og ideer. Folk hadde fortsatt plikt til å møte opp i kirka på søndag. Kirka var en institusjon for ritualer og nyheter, men også informasjon fra myndighetene.

Kosten på begynnelsen av 1800-tallet var preget av mye grøt og mjølk, og kjøtt var vanlig til et måltid om dagen. Når kona kunne gi et smørøye i grøten var det godt for alle. Vi vet at åra 1807 til 1814 førte til sult og nød, som vi hører om i Ibsens Terje Vigen. Maten som ble innkjøpt til Eidsvoll i 1814 kan vise oss hva måltida besto av for de rike. De viktigste råvarene til Eidsvollsmennene var 2600 kg rug, 207 storfe (mest kalver som gikk til gards), 430 kg sukker, 300 kg smør, 2500 l brennevin og 2000 l vin. Mjølk er ikke nevnt annet enn at de fikk surmelk til grøten. Importen av ost, rug, bygg, kjøtt og flesk til rike byborgere var vanlig og fortsatte på 1800-tallet, men folk på bygda måtte stole mest på egen avl. Det var byttehandel blant folk på Bjerke, ikke med penger. De dyrket bygg og havre, slo det gras de kunne for å tørke til høy og tok inn lauv. Hesten måtte ha høy gjennom vinteren og kua fikk noe høy, men mest halm. Hans Trøgstad skrev i Ullensaker bygdebok nr. 2 at kua på begynnelsen av århundret mjølka 500 liter i året. Kua fikk ikke mye fôr gjennom vinteren, noen fôra med hestemøkk. Om våren kom kalvinga med behov for høy til kua, og hesten måtte ha godt høy til våronna. De lagde sørpe av vann - varma hvis mulig - med hakkels, lauv eller bøss fra bunn av høygolva. Kvinner fôra kuene og kara hesta. Flere husholdninger hadde ikke hest og ku. Disse var avhengig av mat hos andre. Kari Syversdatter og dattera på 17 år kunne betale for seg med penger fra fattigkassa. Ragnil Olsdatters mann var smed og hun kunne bytte til seg mat, mens Kristine Nilsdatters mann var husmann med jord og hadde mest sannsynlig ei ku, men neppe hest. Jorda her måtte dyrkes for hånd, med okse eller med lånt hest. Vintra 1830-31 og 38-39 var harde for fattigfolk. Ungene ble sendt ut på veien for å tigge til maten. «Den virkelige betydningen og rekkevidden av å spa opp en gård! Hvor mange ganger man hadde fortjent den vogn med høy, strå for strå, før den ble kjørt hjem i løa. Hva hvert spann melk kostet prisen: Hustruens hender om spener; hennes verk i underarmer.», skrev Sara Lidman i *Din tjener hører*.

Smør ble kjerna på gårdene. Med dette kunne de reise til byn og bytte til seg salt og litt annet som de kunne unne seg som kaffe. Når de hadde overskudd av mjølk kunne de skumme fløten av mjølka når den hadde stått en dag eller to, eller den kunne stå noen dager til for å surne. Sur fløte ble til rømme som det var vanlig å kjerne smør av. På Romerike ble rømmen

Figur 1 Kartutsnitt fra 1840 tegnet av G. Munthe. Bjarke midt i angir Bjerke.

helt i stavkjerna, skvett for skvett. Et hardt arbeid sto for tur med å dra staven opp og ned til det ble smør. Sur mjølk kunne holde seg lenge og ble varmet til kald grøt. De som hadde nok mjølk og hadde kar og kunnskap ystet pultost. Ystedagen startet tidlig og alle ystekar godt reingjort. Den store kobberkjelen ble satt i grua og finhogd bakstevet lå klar til fyring. Passe og jevn varme under gryta ga god ost. Sur skummamjølke i kjelen skulle ikke bli for varm (40-50 °C), da ble osten tørr og seig. Kjelen ble løftet av varmen og den fikk stå i fred ei stund til ostestoffet løp sammen. Søt skummamjølke ble varmet til 37 °C og tilsatt ei skje løpe før osten løp sammen. Et klede ble lagt i ystekaret og mysa silt ut. Surosten sto i ystekaret noen timer og ble vasket i vann og tilsatt salt og karve til pultost. Det

ble gammalost når den ble lagret noen måneder. Mysa skulle opp i kjelen igjen for oppkok til mysost. Å passe kjelen så den kokte passe var en kunst så mysosten ble god uten klumper og usmak. All kunnskap, tradisjon og praktisk arbeid med mjølk og produkter av mjølk var spesielle for hver gård eller husholdning. Bakteriekulturen var unik og det var nok ikke alle som lærte seg dette. Men mange steder gikk dette i arv fra mor til datter. Alle kvinnene hadde sine enkle kar til mjølk, og i grua hadde de ei gryte. Lite av dette bærekraftige mjølkelivet finnes beskrevet. Maten ble spist og kunnskapen ble borte, mens noe redskap ble bevart. Kulturen kvinnene levde i og samtalen seg imellom kan vi lese litt om i Sara Lidmans, Kaspara Mørks eller Amalie Skrams bøker. Lidman skriver i Vredens barn: «Men maten var tung å skaffe, rent dyrekjøpt. Forholdet mellom husdyr og husfolk ble også altfor ymse-sidig - kalvene hadde barneøyne og barna slikket matskålen som kalver; på visse avsides gårder talte de neppe: de utvekslet læte.» Menneskene hadde den fordel at de kunne bytte varer og arbeid seg imellom; Arbeid kunne gi mat i bytte, eller om du hadde smør kunne du bytte andre varer på butikken.

Lidman skrev om kalver som lignet barn, men kalver kan ikke lære seg å byttehandle. Det er en stor forskjell mellom barn og kalver. Menneskene har i denne lærdommen - byttehandel - et stort fortrinn foran alt annet liv.

Henrik Wergeland (1808-1845) flyttet med faren Nicolai til Eidsvoll i 1817. Han førte en kamp for de fattige og undertrykte på bygda. Han ville at de skulle få tilgang på bøker og kunnskap gjennom folkebibliotek. Yngvar Ustvedt skriver i Henrik Wergelands biografi om sammenstøtet med de militære i september 1828. Et sammenstøt som preget resten av hans liv og som tærte på han økonomisk og helsemessig så han døde 37 år gammel. Wergeland skrev i Morgenbladet før øvelsen: «Hva er meningen med å kalle inn 900 mann akkurat nå, midt i skuronnen? I 24 dager? 900 mann har hver 2 armer, det blir 1800 armer. Hvert par skjærer 1 ½ mål korn om dagen - det blir 1350 mål i alt. Hvilket tap for landet! Hva mener sjefen, generalmajor og baron Wedel-Jarlsberg? Har vi en krig i vente?» 20. september skulle det være parade på Gardermoen som en avslutning på øvelsen. Wergeland og svirebroren Lerche red to hester fra Kristiania mot Eidsvoll dagen før, og overnattet på skysstasjonen Trøgstad i Ullensaker. Paraden på Gardermoen gikk i en gate med telt på begge sider. I telta var det salg av mat og drikke, og alt mulig som kunne oppdrives. Mye folk møtte fram for å se og høre. Det var folk i alle aldre, kvinner og barn. Det var fest og handel og fulle folk. Wergeland og Lerche var invitert til frokost hos en sanitetsoffiser. Det ble servert vin og Wergeland ble i storform, skriver Ustvedt. De steg til hest og red bort til teltgata. De ble vist bort fordi de gjorde dårlige figurer til hest - Lerche adlød, men Wergeland nekta. Han ble revet ned av hesten og overjeger Lie ga han et kraftig rapp over skuldra med flat klinge (sabel) og svingte den rett over hodet hans. Wergeland ble så såret og sint at han ikke fikk fram et ord. Han ville ha Lie straffet, men det skjedde ikke. I stedet ble det gjentatte rettsaker i åra som fulgte, alle med tap.

Denne historia om prestesønnen og teologen Wergeland viser at vanlige folk ble tuktet av en særdeles stor makt som ikke lot folkets mening komme fram. Kvinna var særdeles lite verd i dette samfunnet. Hun skulle gjennom et hamskifte fra sitt liv med ku og mjølk til lyder av familien i naboileiligheten, gammel mjølk fra butikken og pengehusholdning, og overveldende arbeidsfellesskap ved vevmaskinen. For noen skjedde skiftet fort og brutalt, for andre i flere trinn over flere år, flere generasjoner. I nabolaget på Bjerke var det to store nasjonale endringer som fant sted som fikk betydning for mjølkebruket og kvinnaes stilling.

Den første endringa handlet om nye hesteredskaper. På Østre Bjerke

Figur 2 - Skokle til dra redskap

Figur 4 - Valseharv

Figur 3 - Labbeharv bak nyere såmaskin

flyttet James Bisset (1793-1876) inn i 1820 (Bisset skrives også Biseth). Hans far skotten Georg Bisset var hentet til Norge av Bernt Anker i 1792 for å drive moderne jordbruk. Jan Erik Horgen har utfyllende beskrivelser av Bisset i Sørums bygdebok bind 5. James Bisset konstruerte 19 forskjellige redskaper. På låven til Søgarn Bjerke står det valseharv og labbharv som mest sannsynlig er designet av Bisset, se bilder. Han bidro lite for endringer i mjølkestell eller kjerning og ysting, men Bisset ser ut til å ha hatt mest øye for redskaper for jordet som ble trukket av skokler på en hest. Noen opplysninger i deling av Bjerke-gårdene fra 1828 tyder på andre endringer også; det var en urtehage på gården. Urtehagen lå mest sannsynlig på et område mellom to brønner sentralt mellom husa. Hva slags urter som ble dyrket er ikke opplyst, men moderne jordbruk fører også med seg moderne matstell. Det er derfor å anta at kvinnene satte ny smak på maten og lærte seg å lage nye retter. Med direkte familiære forbindelser til det sosiale livet i Kristiania gjennom foreldra til James Bisset var kanskje hans kone Mari Olsdatter (1795-1877), som tok med seg noe moderne matkultur til Bjerke. James Bisset flyttet med familie fra Bjerke til Sinsen i Aker i 1840. Han drev ikke gården lenger, men sto fortsatt ansvarlig overfor eierne. I 1847 fikk han kjøpt gården fra

Figur 5 - Flotespann på 4 liter med fals til å sette ned i firkantet melkespann. Begge ble fraktet med tog til Kristiania.

Skedsmo prestebol og Katedralskolen i Kristiania. Etter dette eide alle sine gårder på Bjerke. De minste gårdene var mer som et småbruk enn husmannsplass skriver Horgen. I 1848 solgte Bisset til prokurator Nils Gaarder (1799-1887). Han hadde en tjenestecarl, 3 tjenestepiker og en lægdslem, dessuten husbestyrinnen Thea Larsdatter (1833-1917). Thea tok kanskje over urtehagen etter Mari.

Pengeøkonomien trengte seg på fra 1830. Hvis bonden skulle få ny hesteredskap trengte han skilling. Han kunne selge høy og havre til hester i transporten, og han kunne ta på seg transport sjøl. Kvinnene i fjøset var foreløpig ikke påvirket av endringen.

Den andre endringen handlet om omlegging av mjølkeproduksjon — vi har i ettertida sett på dette som en produksjon. Det var en sentral del av naturalhusholdningen, der mjølka var innvevd i de fleste av familiens gjøremål, året rundt. Det var ikke setrer/støler til gårdene på Bjerke. I nabobygder var vang navnet på stedet der dyra ble flyttet til om sommeren. Skogen og utmarka var ikke lagt under det enkelte bruk på Bjerke, så om sommeren lokket kvinnene dyra ut på beiter rundt gårdene. Fra utskiftinga i 1828 ble utmarka lagt til hver enkelt av de største går-

dene og de små bruka opprettholdt beiterett i skogen.

På Bjerke kom Hovedbanen fra Kristiania til Eidsvoll til å skjære av et område helt øst på en mjæla-mo mellom stasjonene Lindeberg og Kløfta. Det ble et enkelt stoppested Arteid. Utbygginga krevde mye arbeidsfolk og mye transport, og ikke minst mat. En må regne med at nabogårder utnytta situasjonen til å få solgt litt ekstra mjølk og smør i anleggsperioden de tre-fire første åra av 1850-tallet. Da jernbanen åpnet i 1854 var det en helt ny verden som åpnet seg for folk på Bjerke. Alle stasjoner hadde telegraf og telefon, og med skilling kunne en reise raskt til alle steder langs Hovedbanen, og til Kristiania. Mange spådde at behovet for transport og høy skulle falle sammen, men det gjorde det ikke. Mange ble håndverkere og noen gårder

begynte å sende mjølka i spann med fløtespann med toget til Kristiania.

Sveitseren Fridolin M. Streiff (1837-1905) kom til Norge i 1856 og kjøpte i 1872 Brotnow i Ullensaker, sammen med mjølkehandler Nygård. De hadde 46 mjølkekuer. Brotnow var en nabogård til Bjerke. Streiff var én av 100 sveitsere som kom til Norge fram til 1870. De var Küher, en nomadekultur som begynte sin levemåte rundt 1550. De leide seg inn på fjellgårder i alpene om sommeren og leide beitemark og kjøpte fôr i dalen om vinteren. De holdt til i området rundt Emmental med sine store ku-flokker på 40 til 100 kuer. Leia ble betalt i penger eller i form av ost (sveitserost/Emmental en løpeost), smør eller kalver. De tjente godt på dette fram til 1830 da meieria overtok produksjonen. Küherne ble fastboende eller arbeidsledige, og noen kom til Norge (opplysninger hentet fra *Küherwesen* av Anne-Marie Dubler).

Prinsippa for fjøsstellet som sveitserne kom med kan oppsummeres i fire punkter: 1) Når kuene settes inn om høsten føres de rikelig i 2-3 uker for så å avta. Fôringa økes før kalving og fortsetter etterpå. 2) Det føres 2 ganger om dagen; kl. 6-9 om formiddagen og kl. 3-6 om ettermiddagen. Mjølking og møkkamåking og alt stell gjøres i føringstida. 3) Fôret gis i små porsjoner à 1 kg høy. Ei jente bærer 7 slike porsjoner i sitt forkle. Det gis 2-4 slike porsjoner etter behov. 4) Fôringa begynner alltid med det dårligste fôret og følger på med bedre fôr, dårlig høy, eventuelt blandet med halm, så høy, sørpe, lauv eller reinmose til slutt. Kuene skrapes og pusses daglig.

Dette var rutiner som ble innført i de fleste fjøs og holdt seg fram til roboten kom i fjøset. Bondekona og tjenestefolket hadde noen timer midt på dagen og etter fjøsstellet som de kunne gjøre annet arbeid enn å gå i fjøset. Det var mjølkevolumet som ble målet for kuholdet. Kulturen kvinnene hadde stått for med fjøs og familie som løsningen på overlevelse av slekta, ble forlatt til fordel for en pengeusholdning der mjølk var ei handelsvare. Bondekona fortsatte å ta inn mjølk hver dag og vedlikeholdt sitt matstell, men betydningen av dette for helheten ble borte i handelsvirksomheten. Dette var hamskiftet i den norske bondekulturen. På Bjerke var det andre forhold enn det Simen Flyen skriver om i *Fra Bondens jord til borgers bord*: Fra midten av 1800-tallet og framover ble det etter hvert vanlig å ha en sveiser i fjøset, en som kunne ta vare på kyrne og utnytte melken til ysting av ost og kinning av smør, rømme og annet melken kunne gi.

I folketellinga fra 1865 var det 90 personer som bodde på Bjerke fordelt på 17 husholdninger. Jeg angir, på samme måte som i starten, navn på husmora med alder og antall munnar å mette: Gårdbrukerkone Gurine Olsdatter (33;7), bestyrerinne Thea Larsdatter (32;7), arbeiderkone Anne Olsdatter

Figur 6 - Stavkjerne med stav og lokk fra Søgarn

Bjerke i 1865. Eiendom ga stemmerett. Fortsatt holdt de fleste ei ku, men inntekter kom til huset i bytte mot arbeid. Jordbrukskulturen overlevde middelalderen og opplysningstida, men på 1800-tallet ble mjølkekulturen som var båret og utført av kvinnene utfordret og fortrent. Kvinnene tapte kampen om føret til kuene mot mannens hest, og stellet av dyra tapte mot barn og gamle som krevde stell inne. Det hjalp lite at Akershus Amts Landhuusholdnings Selskap i 1853 utdannet omreisende lærerinner i ysting. Kari Syversdatter underviste i ysting på Romerike i 1854 og resultatet ble 350 faste oster fra 76 gårder i løpet av året. Det er ikke spor etter gårdsysterier på Romerike, så det var ikke marked for ostene som nok var av ujevn kvalitet. Prisen på mjølk var høy i Kristiania og folka på gårdene mislikte ystekonkurransen om mjølka, så ysting for salg ble det ikke mer av. Ryktet om sveitsernes oster og kustell gikk på bygda, men det ble med omlegging av kustellet.

Alle bilder av gjenstander på Søgarn Bjerke tatt av forfatter.

(25;3), arbeiderkone Kari Gumundsdatter (53;5), gårdbrukerkone Helene M. Christoffersdatter (31;6), forpakterkone Marie Ulriksdatter (44;2), skolelærerkone Petra Monsdatter (30;7), arbeiderkone Johanne (31;5), arbeiderkone Christiana Hansdatter (29;4), skredderkone Susane Gulbrandsdatter (40;6), skomakermor Edel Eriksdatter (65;5), skredderkone Maria Hansdatter (40;6), jernbanearbeiderkone Gundnild Larsdatter (43;4), gårdbrukerkone Johanne Christoffersdatter (37;5), gårdbrukerkone Bergithe Eriksdatter (35;5), tjenestepike Kari Hansdatter (31;7) og skomakerkone Maren Paulsdatter (46;6).

Arbeidere og håndverkere var i flertall blant husholdningene på

Karl Ditlef Olsen

Lillestrøms egen kunstmaler

av Vigdis Solheim, Lillestrøm historielag

Ditlef – som var navnet han gikk under - var en ektefødt lillestrømning med en 30 år lang malerkarriere. Han hadde stor produksjon og stort salg og var en kjent skikkelse i bybildet, spesielt på 1950- og 60-tallet.

Ditlefs malerier finnes i flere hundre hjem på Romerike og i Kongsvingertraktene. De var kjente og kjære for den eldre generasjon, og vi ser nå en fornyet interesse blant de yngre. Oftest kan en se landskapsmalerier med gamle gårder og setrer i Telemarksfjellene, skogsvann innpå skauen med måneskinn og landeveier med skjeve stakittgjerder. Men han malte også Kristus som hyrde og flere store altertavler til bedehus.

Han var autodidakt, altså selvlært, og hadde trolig et talent og et potensial som ikke alltid kom helt til sin rett, i og med den store produksjonen han var avhengig av for å livnære familien. Én forklaring på at Ditlef ikke ble videre kjent til tross for sin store produksjon, kan være at han aldri stilte ut bildene sine. Så fort et bilde var ferdig, ble det solgt. Ofte ble de levert før malingen var helt tørr. Etter hans død fant barna hans en bestillingsliste på femti malerier, nedskrevet på en lapp som lå i vinduskarmen!

FAKTA:

Født: 5. juni 1911

Død: 24. september 1977

Vokste opp i Øysteins gate 16 på Vigernes og bodde i Lillestrøm hele livet. Karl Ditlef giftet seg med Ingeborg Margrethe Hansen Ringstad fra Eidskog. De fikk seks barn sammen. I tillegg fikk Karl Ditlef en sønn i et annet forhold. Familien bodde i mange år i «Vaktstua» i tyskerbrakkene som lå på tomta hvor Obs! ligger i dag. 42 år gammel ble Karl Ditlef enkemann og alene med omsorgen for barna. Da han var i midten av 50-årene giftet han seg på nytt med Margit Larsen, også hun fra Eidskog.

Karl Ditlef døde hjemme i St. Sunnivas gate 16 i september 1977.

En gang fikk han klar beskjed fra en annen kunstmaler at han ikke var noen kunstner. Til det svarte Ditlef: «Nei, det er nok riktig det. Men forskjellen på deg og meg er at folk kjøper bildene mine.»

Ryktene kunne fortelle at Ditlef var glad i det fuktige og at han malte for å få penger til øl. Etter at han mistet sin kone i barselseng med sitt sjuende barn, fulgte depresjon

og en «drikkeperiode» på sju år da han «medisinerte» med alkohol etter det fryktelige slaget. Samtidig tok han seg av sine seks barn aleine. Etter å ha fått hjelp av et vennepar sluttet han brått å drikke, og de siste tjue årene av sitt liv rørte han ikke en dråpe.

Da tok han også opp igjen predikantvirket som pinsevevner. Han reiste mye oppover mot Eidskogen, der han også traff sin andre kone. Han tilhørte Zion-menigheten i Lillestrøm og bodde de siste årene av sitt liv i andre etasje i menighetshuset, hvor han også hadde atelieret sitt.

Ditlefs første utstilling

Ditlef var og er en del av den lokale historien i byen vår, men kanskje er det ikke så mange som kjenner mannen bak signaturen K. Ditlef. Lillestrøm Historielag ville løfte ham fram igjen og gi ham fortjent oppmerksomhet. Sammen med Ditlefs etterlatte og Skedsmo Kunstforening arrangerte vi Ditlefs første maleriutstilling den 4. og 5. mai i år, der også hans sønn Rune Olsen fortalte sin historie om faren. I løpet av den helgen fikk omkring fem hundre besøkende stifte nærmere bekjentskap med Ditlef.

Kilder:

Glåmdalen 10. juli 2004
Romeriksen 2. juni 1999
Rune og Åge Olsen

Strategi inn i Viken

av Tom Halvorsen

Lillestrøm kommune er et faktum. Det berører Blaker og Sørums historielag, Fet historielag, Skedsmo historielag og Lillestrøm historielag. Målsetting: Gi historielagene en plass i kulturminnevernet i Viken. Her tenker vi både matrielle og immatrielle kulturminner. De lokale historielagene har det viktige elementet lokalhistorie, som er grunnlaget for stedsidentitet og tilhørighet. Dette er et viktig ledd i lenken som utgjør samfunnet. I samfunnsbygging må alle lenker være forbundet for å få samfunnet til å henge sammen. Frivilligheten er også det sosiale limet som får samfunn til å fremstå med en identitet. Å synliggjøre lokallagenes arbeide satt inn i en større sammenheng blir utfordringen for Romerike Historielag når vi skal inn i de nye samfunnskonstruksjonene.

Prosesen

Prosesen forankres demokratisk. Først i Romerike Historielags styre. Så vil lederne i lokallagene involveres. Ut fra dette vil fortsettelsen bli lagt. Lagene bestemmer selv hvem som skal delta. Lagene må bestemme på hvilket nivå det skal arbeides og hvilket tidsperspektiv vi skal ha. Kommunikasjon til medlemmene er viktig. Det må velges leder og arrangeres møter med representanter for Viken. Deretter følger rapportering, dokumentering og måloppnåelse. En må kommunisere med medlemmene og sørge for oppfølging. Vi bruker de kanalene vi disponerer, som Skytilen, hjemmeside, Facebook, meldingsblad og pressen for å vise prosessen og gjøre dem synlig for befolkningen og derigjennom gi våre lokale kulturminner verdi.

Gjennomføring

Romerike Historielag vil arbeide for å styrke og befeste historielagenes posisjon i kulturminnevernet gjennom dette forslaget. Både når det gjelder Viken og den nye storkommunen Lillestrøm. Dette innebærer at noen må sette seg godt inn i de nye organisasjonslinjene vi får. Det blir spesielt viktig å kommunisere dette til medlemmene. Lokallagene har i dag god kommunikasjon med sine kommuner, men med Viken som overbygging kan det fort bli omorganiseringer.

Romerike Historielag mener at et slikt prosjekt kan bidra til å styrke kulturminnevernet på lokalt nivå.

Veiarbeid og båtskyss i Fet i 1688

En ansøknig fra almuen

For Eders Høye Exelense forårsakes vi fattige almue av Fet prestegjeld vemodig at andrage, fordi K.M.s foged Jens Pederen Holst i går på Kierkebakken med generalveimesterens brev (i hånden) lot tilsige at vi skulle møte i dag på Gjelderåsen, med 5 dagers kost og behørig materialer for at arbeide på veien. Men da vi fattige folk har nok med vår egen tyngsel i vårt eget sogn, da det går 4 landeveier gjennom (bygda) nemlig: Landeveien fra Opplandene som går til Fredrikstad og strekker seg fra Sandbekken over Rælingåsen og på den vestre side av Øyeren, gjennom Enebakk sogn og over Onstad sund. Likeså veien på den Østre side av Øyeren over Maristigen som er den mest besværlige vei man vet om her i (traktene). Dessuten har vi landeveien fra Christiania til festningen Bassmoen som går 2 mil over skog og fjell – Fetstigen kaldet- til Høland sogn. Likeså er det en annen vei fra Christiania til Blaker festning, en mil. Foruten dette så er en del av oss som bor ved vannet, pålagt av øvrigheten at vi må holde båter for de reisende over det store vann, Øyeren, så vi må skyss 3 mil i hver skyssing til Morkfossen som vi ingen lønn har for. Lønn får de derimot andre steder hvor kongsbåter* holdes, hvilket er oss fattige folk til stor tyngsel, især siden festningene Bassmoen og Blaker er anlagte. Og hvis den høye øvrighet ikke vil se dette forandret, da vil det visselig forårsake vår ruin og fordervelse. Ber derfor om forskånsel fra veiarbeid over Gjelderåsen, fordi det er for oss så langt fraliggende og aldri har vi våres vei der. Men det er andre sogn som ligger nærmere, så som Nannestad og Gjerdrum og flere sogn hvor ingen alminnelig vei falder igjennem, og som alltid sommer og vinter nyter deres vei over Gjelderåsen, og som ligger beleiligere til enn oss. - Vi har befullmektiget Dannemand** Christen Blegen og Joen Tallaksen Svindal på samtlige våres vegne dette brev at overlevere – og en nådig resolution til våres forskånsel avvente.

Christiania 21 may 1688

Christen Blegen

Joen Tallaksen Svindal

Svar: «Suplikantene kan i dette tilfelle ikke forskånes.»

«Også måtte almuen i Fet i tillegg til veiarbeidet i sitt eget sogn fortsette med å reise til Gjelderåsen på veiarbeidet enda de brukte byveien over Tuen og

Vestersund og den bratte Rælingsåsen når de skulle til byen», skriver Olav Tveter som har transkribert denne skrivelsen og som er trykt i Romerike Æt-
tehistorielags årbok IV. 1973

*Kongsbåt: Båt som almuen hadde plikt til å bygge og vedlikeholde, til bruk for øvrighetspersoner på tjenestereise. (Norsk historisk leksikon)

**Dannemand: Dannemann, hedersmann eller – kvinne, bra mann eller kvinne; kjent i de nordiske språk fra 1300 tallet. (Store norske leksikon)

Styre og husstyre etter årsmøtet 5.6.2019:

Styret:

Leder: Tom Halvorsen, Raumes. Styremedlemmer: Lene Skovholt, Rælingen. Eva Marie Gran, Høland. Svein Sandnes, Blaker og Sørum. Gunnar Gravdal Nerhus, Eidsvoll. Varamedlemmer: Ellen Lerberg, Nannestad. Ragnar Birkeland, Lørenskog. Svein Olav Heggedal, Setskog. Grete Andersen, Nittedal. Valgkomitéen: Marit Busengdal, Enebakk ble nytt medlem.

Husstyret:

Leder: Terje Løken, Blaker og Sørum. Styremedlemmer: Ida Bøhler, Blaker og Sørum, Ingeborg Skatvedt, Eidsvoll, Kari Engebretsen, Ullensaker, Jan Johansen, Ullensaker/Høland, Varamedlemmer: Svein Stidahl, Skedsmo, Marit Lindbäck, Skedsmo.

Rettelse til Skytilen nr. 2-2019:

Det er flere som har påpekt feil bildetekst til et bilde i artikkelen om St.Hansfeiring i Skytilen nr. 2-2019:

Båten som er avbildet på side 7 er ikke DS Gahn, men DS Øieren.

DS Øieren ble bygget ved Nyland Mek verksted 1862 og tatt i bruk som slepebåt av tømmer ved Fetsund lenser i 1863. Den ble tatt ut av drift i 1937 og ble hugget opp i 1944. DS Øieren og søsterbåten DS Glommen ble brukt som slepebåter mellom Fetsund lenser og sydende av Øieren.

Rittmester og major Wiel Gedde

Rittmester og major Wiel Gedde - kjent under navnet den «røde rytter». Den staute kavaleristen til hest er major Wiel Gedde fra Setskog. Bildet ble tatt i Wien den 9. juni 1896 etter at han hadde fullført distanserittet mellom Kristiania og Wien med hesten Jerker. Rittet vakte oppsikt blant ryttere i hele Europa. Den 1750 kilometer lange strekningen tilbakela han på 21 dager. Da han fergyet over fra Malmø til Straslund lå han på dekk sammen med hesten. Nedover i Europa tilbakela han 10 mil per dag. Hesten satte til livs 20 kg havre om dagen og tok av 8 kilo på turen. Rytteren beholdt imidlertid vekten.

Wiel Gedde var en meget aktiv og berømt mann i de Norske officerers Rideklubb hvor han var medlem av styret i mange år. Han satte spor etter seg både med hestene Jerker og President. Han elsket dem så høyt at han ga dem et ærerikt gravminne med bauta på Bolstad gård på Setskog. Et av hans kjente og originale utsagn var Kavaleristen settes høyest så kommer hesten, og så kommer ingenting, og så kommer ingenting og så kommer infanteristen. Obersten med sin skogeiendom og sommerresidens på Bolstad på Setskog,

var en eventyrer med stor vitebegjærighet og engasjement. Da Cubakrigen mellom Spania og USA brøt ut i 1898 dro han dit som observatør for Teddy Roosveldts private regiment Rough Riders. Av de amerikanske pionertropene lærte han å bygge bruer med flytetorv. Flytebrua over Hestesundet ble også modell for en flytebru over Hagasundet i Rømskog. Det hører med til historien at Wiel Gedde pleiet sin eventyrlyst ytterligere som observatør da han deltok i den bulgarske/tyrkiske krig på Balkan.

Bildet viser bautaene som ble reist som minne over hestene.

Historien er hentet fra Setskog historielags Facebookside.

Bautaene til Rittmester Wiel Geddes hester President og Jerker

NOVEMBERFOREDRAGENE:

Sett av datoene 14., 21. og 28.11.19

*Programmet blir lagt ut på Romerike
Historielags hjemmeside og på Facebook*

Kaalstadfamiliens dramatiske flukt *av Steinar Bunæs, Skedsmo historielag*

Marienlyst, Leirsund 1999

Solveig Elisabeth og Oscar William Kaalstad med sine fire sønner hadde fram til krigsutbruddet en trygg og god tilværelse på Marienlyst i Leirsund. Guttene Oscar William, Tore, Rolf Christen og Trond Hans var da i alderen 7-12 år, og oppfattet ikke umiddelbart noen store endringer i tilværelsen da krigen kom. De sier de hadde følelsen av å vokse opp i et eldorado: Bondegården Hauglid rett ved, flotte akebakker rett utenfor gjerdet, og kort vei til Asak skole. Og av skibakker lå både Brusebakken, Engabakken og Vardebakken rett i nærheten.

Krigen

Fra Marienlyst var det god sikt mot Lillestrømområdet. Om morgenen 9. april både hørte de og så armadaen av fly som kom inn fra Øyeren og slapp sine bomber over Kjeller. De så ikke nedslagene, men det varte ikke lenge

før svarte røyksøyler steg mot himmelen. Etter hvert fikk brødrene hver sine arbeidsoppgaver: De skaffet seg kaniner, og hadde hele 52 på det meste. Kaninene måtte skaffes mat, og bare det alene var en omfattende jobb. Men de fikk seg også arbeid på gårdene med mye forskjellig som gutter kunne utføre. Dessuten måtte de skaffe ved, for Marienlyst hadde mange vedovner. Slik gikk dagene i de fire første krigsårene.

Far ble mer og mer intens

Før og under krigen hadde Oscar William Kaalstad en høyt betrodd stilling som innkjøpsjef i firmaet Elektrisk Bureau, et norsk firma

grunnlagt 1882. Firmaet hadde nært samarbeid med både svenske Ericsson og nederlandske Philips – også etter krigsutbruddet. Samarbeidet medførte at Kaalstad måtte gjøre hyppige turer til disse landene, unntaksvis også andre land. Merkelig nok ga tyskerne ham lov til å fortsette disse reisene, men etter hvert kom spørsmålet om han underveis kunne utføre oppdrag for britisk etterretning. Kaalstad svarte positivt, dermed begynte snøballen å rulle. Som et eksempel oppdaget han på en av sine reiser noe han forsto måtte være en våpenfabrikk i Nederland. Han avla rapport til England, og få dager senere ble fabrikkens båret av britiske fly.

Ut av landet

En dag fortalte faren at han fra nå av ville overnatte på en gård på andre siden av Leira. Noen dager senere ga han beskjed om at alle måtte pakke ned de viktigste tingene sine fordi de måtte rømme til Sverige. Han fortalte at han hadde fått beskjed om å komme seg ut av landet for å unngå å bli tatt av

Trond, Rolf, Tore og Oscar 1936

Gestapo i den sentrale rollen han hadde. Flere hadde allerede blitt arrestert av tyskerne. Etter samråd med sin kone fant han det riktigst at hele familien måtte flykte under ett, de var kjent med at familiemedlemmer av folk som rømte til Sverige var blitt utsatt for arrestasjoner og harde forhør.

Faren understreket at guttene måtte oppføre seg som om alt var normalt før og under flukten. Ikke et eneste ord måtte bli sagt om det som skulle skje – annet enn at de skulle på vedhogst. Oscar var da blitt 16 år, Tore var 14, Rolf 13 og Trond 11 – alle var store nok til å forstå hvor farlig situasjonen var.

Togreise til Kongsvinger

Mandag 6. november 1944 tok hele familien morgentoget fra Leirsund til Lillestrøm. Der måtte de vente litt på toget til Kongsvinger. Mens de sto der kom to av barnas venner fra Leirsund forbi dem og mumlet lavt: ”God tur og lykke til”. Det gjorde inntrykk at de hadde forstått hva som var i ferd med å skje, for de bare fortsatte videre uten å stoppe.

Så kom de seg på toget til Kongsvinger og fant en ledig kupé. Ved Haga stasjon kom det tysk kontroll. Faren hadde pålagt Tore å ta med sin skoleveske og ta ekstra godt vare på den. Den tyske offiseren tok opp vesken og hentet ut en bok og så litt undrende på faren: ”Botanikk?” Faren sa da at selv om de skulle på vedhogst måtte de ikke glemme skolepliktene. Dette var noe offiseren likte å høre – han hilste til luen og ønsket god reise videre. Alle pustet lettet. Guttene visste ikke akkurat hva som lå i vesken, men de forsto godt at det ikke måtte falle i fiendens hender.

Ved ankomst til Kongsvinger stasjon kom en merkelig fyr i politiuniform og fektet med en revolver. Alle ble beordret ut av toget. Konduktøren forsøkte å holde dem igjen, men politimannen skrek at de hadde tenkt seg til Sverige og var arrestert. Til alt hell traff de på plattformen telegrafbestyreren som viste seg å være en kjenning av familien. Kaalstad fikk gitt ham beskjed om å ta vesken som Tore bar på. Han kom opp på siden av Tore og grep vesken. Tore tviholdt på den slik han hadde fått beskjed om, men faren ga ham et blikk som sa at mannen kunne overta den.

På politistasjonen ble Kaalstad tatt inn i et eget rom og moren og guttene ble plassert i et annet kontor. Også her kom en mann i politiuniform med et maskingevær som han begynte å pusse på mens han gliste mot sine «fanger». De ble sittende der i tre timer mens opplysningene i familiens papirer ble telefonisk bekreftet av Lillestrøm Politikammer.

Alle ble deretter sluppet fri, og ikke lenge etter ankom en mann som sa

han hadde en lastebil utenfor og skulle frakte dem til Åbogen. Vel fremme i Åbogen ble de servert en god middag, men de var nå så ansente og slitne at de ikke klarte å nyte maten i fullt monn. Etter middagen fikk de vite at flukten over grensen skulle skje samme kveld.

To lastebiler sto utenfor. Moren og de to yngste ble satt i den bilen som skulle kjøre først. Faren og de to eldste skulle av sikkerhetsgrunner komme etter. Etter kjøreturen ventet en vandring i mørke fram mot Varaldsjøen hvor de gikk ombord i en robåt som med sine mange passasjerer og deres bagasje ble liggende meget tungt i vannet. Etter en lang rotur i mørke og stillhet (de satte strømper på årene!) fikk de øye på noen lys – der var redningen: Sverige. Det var et ubeskrivelig øyeblikk for guttene, men også foreldrene sendte der og da varme tanker til alle de ukjente menneskene som hadde trosset alle farene ved å få familien trygt ut av Norge.

Solveig Elisabeth og Oscar William Kaalstad

I Sverige

Den svenske landsfiskalen kom ens ærend fra Charlottenberg for å ta imot familien. Han var både imponert og glad over at hele den store familien hadde lykket med å komme seg over grensen uten alt for store problemer. De ble først fraktet til Charlottenberg hvor det fantes et flyktningmottak, deretter gikk turen med tog til den norske flyktningleiren ved Kjesæter. Der ble de behandlet for mulig lus (!) og vanlig legekontroll samtidig som de til sin store overraskelse fikk utlevert nye klær. En fjern slektning av moren bosatt i Enebyberg nær Stockholm ble deretter kontaktet på telefon, og dit ble de ønsket hjertelig velkommen. Slektingene hadde også klart å skaffe en leilighet like

Brødrene, fra venstre Oscar, Tore, Rolf og Trond, samlet i Norge i 1999.

ved, og dette ble familien Kaalstads svenske hjem fram til sommeren 1945.

Guttene begynte i ulike svenske skoler. Oscar ble sendt til et norskspråklig gymnas i Uppsala, Tore begynte på norsk middelskole i Stockholm, og Rolf og Trond begynte i Enebyberg folkeskole.

Faren måtte reise videre for å overta en viktig stilling i New York. Dermed ble moren alene med sine fire tenåringer i Enebyberg. Det ga en rekke utfordringer som var belastende, men hun var i det store og hele takknemlig for at de hadde kommet seg i sikkerhet. Det gikk sterkt inn på henne da hun fikk vite skjebnen til noen av dem som hadde hjulpet dem under flukten, ikke på grunn av dem, men under senere oppdrag. En var skutt og en var arrestert, mens selve organisatoren, Einar Kjellerhullet, reddet seg over grensen på mirakuløs måte. Hans kone ble fanget og mishandlet av nazistene, og ble aldri mer den samme.

Videre til London og New York

Etter bare noen uker i Stockholm fikk Oscar Kaalstad beskjed om å komme seg over til London. Her fikk han vite at den norske regjeringen ga ham ansvaret for å lede Statens innkjøpskontor for gjenreiseing av Norge i New York. Han reiste derfor videre til USA, og kom ikke hjem til Norge før i 1947. Året etter tiltrådte han som jernbanedirektør med ansvar for forrådsavdelingen

i NSB. Denne stillingen innehadde han til han gikk av med pensjon, kun avbrutt av noen år i Verdensbankens tjeneste i forbindelse med den persiske 7-års plan, med sete i Teheran.

Freden i Stockholm

Da freden kom 8. mai 1945 dro fru Kaalstad og guttene til Stockholm sentrum. Der møtte de tusener av norske, danske og andre flyktninger som jublet nedover Kungsgatan:

Det er over! Det er fred! Vi skal hjem igjen!

Det tok litt tid med hjemreisen for alle flyktningene, det var mye å organisere. Guttene fikk avsluttet sin skolegang, og fikk sine papirer. Omsider fikk de plass på et overfylt flyktningetog som passerte grensen ved Kornsjø i Østfold kl. 3 om natten. Folk veltet ut av toget, og lo og gråt om hverandre. Noen av dem grep sanden på perrongen og jublet: Norsk jord!

Oppsummering

Dagen 6. november 1944 ble aldri glemt, og det skulle gå 20 år før familien Kaalstad igjen kunne være sammen på Marienlyst. Alle brødrene var da gift og hadde barn. Oscar og Trond som bodde i USA kom denne sommeren samtidig på besøk. Da ønsket de en kveld med en enkel grill med bare de seks flyktningene til stede. Denne sommerkvelden ble det snakket ut om alt som hendte den spesielle høstdagen og novembernatten og, ikke minst, om de utrolig modige, hjelpsomme ukjente menneskene som bidro til å få dem trygt ut av landet. Etter frigjøringen gikk de ubemerket tilbake til sitt vanlige liv. Langs den lange grensen mot Sverige var det utallige grenseloser som tok på seg den farefulle oppgaven å hjelpe nordmenn på flukt til Sverige. De fikk vel aldri den oppmerksomhet og takk for jobben som deres innsats fortjente, sier Tore til slutt i sin beretning.

Tore sier han aldri fikk vite hva som hadde vært i skolevesken hans, men slår seg til ro med at det nok kom fram til London. Tore overtok i 1977 barndomshjemmet Marienlyst i Gauteidveien 42 på Leirsund. Rolf er bosatt på Strømmen.

Oscar og Trond fikk sin utdanning ved MIT i USA. De er begge døde og gravlagt i amerikansk jord.

Kilder:

Tore Kaalstad: Det hendte for 70 år siden. Fra Leirsund Velavis nr 2/2014

Rolf Kaalstad: Min fragmenterte livshistorie. 2018

Alvilde Flood

av Aud Siri Hønsen Huseby

På Gjerdrum kirkegård, i det nord-østre hjørnet nær kirkeveggen finnes en gravstein med utydelig skrift. Flere ganger har jeg fått spørsmål om denne, senest i sommer da jeg hadde med amerikanere på besøk.

Det er en flott høy stein i granitt med en utskjæring. Min første tanke var at her hviler noen av embeds-slekt. Ved å studere prestene som har vært i Gjerdrum finner jeg Pastor Floods frue

ALVILDE FLOOD
Født Larsen
Født 25. Jun. 1843
Død 16. Dec. 1882

Alvilde var født i Kragerø og ble gift med pastor August Gottlieb Flood.

Han var lærer og styrer ved den Dahlske skole i Grimstad til 1869, så kateket i Farsund. I 1872 ble han utnevnt til sogneprest i Gransherred, og i 1878 til sogneprest i Gjerdrum.

Han blir ikke her lenge, for i 1885 er han residerende kapellan i Bergen ved Domkirkens menighet til 1911. I 1913 døde han i Bergen og ble begravet på Møllendals kirkegård.

Om han fortelles at han var en streng kristen, men grenseløs god i sitt liv. Selv med et godt embede, hadde han ingen formue. Han hjalp alle med mat, klær, penger og råd.

Pastor Floods frue, Alvilde Flood, døde mens han var sogneprest i Gjerdrum. Hun ligger begravet ved Gjerdrum kirke. Her reiste Gjerdrums kvinner en minnestøtte på hennes grav.

Kilder:

Kirkebok - dødsfall Gjerdrum 1914 - Ivar Sæther

Prest i Nittedal – i krig og fred

av Erik Aaraas

Sokneprest Halvard August Mørstad levde fra 1892 til 1964. Han var 42 år da han kom til Nittedal og bosatte seg på prestegården med hustru Kristine, født Bergsvik, fire døtre og en sønn. Året var 1936, og han beholdt stillingen fram til 1960 da han ble pensjonist. Han fikk “avskjed i nåde” som det het dengang, for prestene var embetsmenn og tjenestegjorde i den norske statskirke. Mørstad var høyt respektert, og hans folkelige framtrekken gjorde at han fikk god kontakt med alle i bygda. Man så ham gjerne med en krokpipe i munnen, og på den tid kunne dette gi likeverd og god følelse for dem han møtte. De fleste voksne menn røkte på den tid, og ingen hadde forestilling om at det kunne være så skadelig med røyking. Han var godt kjent med drifta på prestegården og kunne lett kommunisere med bønder og arbeidere omkring på gårdene.

Kristine og Halvard August Mørstad

Mørstad var lenge eneste prest i Nittedal og Hakadal, men i 1954 ble det opprettet kallskapellani i Hakadal, og Andreas Stub Guthe var den første som tiltrådte denne stillingen.

En søndag i måneden ble det holdt gudstjeneste i Nittedal kirke, og det samme skjedde stort sett i Hakadal. Forøvrig ble det også holdt gudstjenestelige samvær på Rotnes menighetshus og Hauger ungdomsløkal. Menighetene ble administrert av soknepresten ved sitt kontor i presteboligen, og han kunne innkalle sine menighetsråd til vedtak i viktige saker.

Kirkeverge var dengang et tillitsverv, og de som fikk kommunal lønn var graveren som samtidig var kirketjener, og dessuten organisten. Klokker og kirkesanger ble lønnet gjennom lærerstillingen i kirkekretsen. Ellers var det

kommunens ansvar å holde i stand og vedlikeholde kirken, og kirkegården. Slik var ordningen i Mørstads tjenestetid.

Et lite kapell ble oppført på slutten av 1800-tallet der bårerommet står i dag. Kapellet tjenestegjorde som bårerom, og ble neppe brukt til begravelseremonier på Mørstads tid. I svingen ved veien mot Boassons eiendom sto et langt brakkeliggende hus. Her var stallene med rom for 10-15 hester, og i den sydlige enden var det utedo. Jeg husker fra min barndom, 1. juledag var det om å gjøre komme tidlig til kirken for å sikre seg en stallplass. Huset ble revet på 1950-tallet, da hadde bilene forlenget overtatt kirkeskyssen.

Mørstad opplevde 9. april 1940 på prestegården, da tyske bombe-fly på morgenkvisten kom durende over bygda etterat de hadde sluppet sin dødelige last over Kjeller flyplass. Han var helt klar motstander til de nye styresmaktene som framsatte totalitære krav overfor kirken. Biskopene la ned sine embeter, og 1. april 1942 var 1. påskedag med høytidsgudstjeneste i kirken. Mørstad gikk opp på prekestolen og leste bekjennelsesskriftet «Kirkens grunn» som klart uttrykte at kirken hadde suverenitet og frihet i åndelige spørsmål. I Hakadal kirke var det gudstjeneste 2. påskedag, og bekjennelsesskriftet ble opplest fra prekestolen. Det samme skjedde i de fleste av landets kirker, og det betydde at den norske kirke hadde kuttet båndene til staten, og i realiteten var en fri kirke. Dette varte fram til freden 8.mai 1945.

Mørstad og familie regnet med at de måtte flytte fra prestegården for å gi plass til en ny prest som godtok å arbeide under naziststyret. Men det kom ingen ny prest, så de fikk beholde boligen gjennom okkupasjonsårene. Men den statlige lønna uteble, og nå måtte menighetene trå til, så prestefamilien fikk det de trengte til livets opphold. Dette ble det snakket lite om, for det var egentlig ulovlig å gi gaver til prester som nektet å samarbeide med myndighetene. Men Halvard Mørstad og kona Kristine viste senere stor takknemlighet for den hjelp og støtte de hadde fått av bygdefolket under krigsårene. Kristine var flink til å stelle i hagen, og her bugnet det av grønnsaker, frukt og bær, et godt tilskudd i husholdningen.

Mørstad fortsatte sin prestetjeneste i bygda under krigen i den grad han hadde mulighet til det. Gudstjenester ble holdt, både i Nittedal og Hakadal, og det kom mange til gudstjeneste, spesielt ved de store høytidene. Forøvrig var det ikke vanskelig å skaffe frivillig hjelp for å holde kirkelivet i gang.

Fra prekestolen kunne han komme med frimodige ytringer som styresmaktene hadde vanskelig for å tollere, og det var nok ofte noen i kirken som kunne overvåke hans uttalelser. 13. november 1944 ble han arrestert og ført til Grini fangeleir i Bærum, og han ble registrert med fangenummer

15760. Fangenskapet varte over et halvt år, fram til fredsslutning i mai 1945. Som 11-åring husker jeg 17. mai i fredsåret. Vi var samlet på Slattum skole til feiring, og Mørstad talte om fred og frihet for land og folk.

Mørstad fortsatte i sin prestedtjeneste etter krigen, og han ble husket av mange som en god og omgjengelig prest. Enda er det noen av oss som husker ham fra konfirmanntiden. Forberedelsen skjedde i skoleferien om sommeren. Vi syklet til kirken, det var som regel på lørdager, og Mørstad åpnet kirkedøra og holdt engasjerte timer for oss. Men jeg husker også en gang vi satt på kirketrappa og ventet, men ingen prest kom. Et par av oss syklet bort til prestegården, og der traff vi presten i arbeidstøy, opptatt med helt andre ting. Det tok ikke lang tid før han var i kirken, med flekkete bukse og skjorteermer, like engasjert som tidligere. Det var utvilsomt den forberedelsestimen vi husket best.

Konfirmasjonen foregikk om høsten, og gudstjenesten begynte med overhøring. Vi måtte stille opp langs midtgangen, jentene på venstre side, og guttene til høyre. Mørstad gikk langs rekkene og stilte spørsmål om det han hadde snakket om under forberedelsene. Vi var nok litt nervøse, men det ble aldri noen ubehagelige situasjoner, for Mørstad viste vennlig overbærenhet overfor alle.

Presten trengte ofte skyss for å kunne utføre sin tjeneste i bygda, og i Mørstads første tid var hest med vogn eller slede viktigste framkomstmiddel. Det var forpakteren på prestegården som for det meste måtte ta seg av den oppgaven. Men Mørstad fikk seg tidlig motorisert kjøretøy og klarte å komme fram på egen hånd. Vi så han om sommeren på motorsykkel med skinnlue og briller når han hadde ærend rundt til sine sognebarn. Men snart fikk han seg bil, en liten sortlakkert Ford som alle kjente igjen når han var ute på sine turer. Han så ut til å kose seg i bilen, og pipa var som regel med i munnaviken.

Til slutt, en liten historie om en kjøretur nordover I bygda. Det var i sommerhalvåret, og det skulle holdes møte på Rotnes menighetshus. Organist Per Spilling var med i bilen. Mørstad var i godt humør og pratet iveri og glemte seg helt bort da de nærmet seg Rotneskrysset. Han hadde nok bare kjørt videre om ikke Per, som var blind hadde sagt. «Er det ikke her vi skal opp til venstre?»

Lurkahuset

Historien om plassen, huset og de som bodde her

Lurkahuset er trolig det eldste huset som er bevart i Lillestrøm, bygd på slutten av 1700-tallet. Det var våningshuset på Lurkatangen som var én av husmannsplassene på Måsan. Plassen blei ryddet i første halvdel av 1700-tallet og tilhørte Vestre Sørums gård. Den lå omtrent der brua går over Nitelva fra Lillestrøm Syd.

Lurkaslekten

I 1850 flyttet Hans Jensen og kona Anne med åtte sønner inn på Lurketangen, og i 1851 tok familien etternavnet Lurka. Tre av sønnene utvandret til Amerika, men de andre blei boende i Lillestrøm. Og en rekke lillestrømlinger regner seg den dag i dag som ætlinger av Lurkaslekten.

I 1860 var det storflom i området. Lurkahuset blei løftet av pilarene det stod på, og fløt noen hundre meter innover flaten på Nesa. Og familien flyttet etter! Hans Jensen Lurka fikk tildelt et nytt jordstykke av bonden på Sørums og er oppført som «husmann med jord».

Den siste eieren i denne familien var sønnesønnen Hagen Jensen Lurka

som var sagarbeider og høvelmester. Folketellingen fra 1900 forteller at i huset bodde nå familien Lurka på fem sammen en annen sagarbeiderfamilie på fire. Huset gikk ut av slekten omkring 1906 da Hagen Jensen med familie flyttet til Kristiania. Huset, som i 1899 hadde fått adressen Jernbanegata 11 c, blei det solgt til «Formand ved Bruget», Gustav Kristiansen.

Neste eier var Martin Halla, snekker ved NSB. I 1930 flyttet han inn med kone og fire barn og foretok store utbedringer. Han bygde på glassveranda og snekret trapp til loftet som kunne brukes til soveplass om sommeren. Ordnet med innlagt vann fra springen ute på gården og monterte utslagsvask. Han lagde også åpning mellom stuene, der det tidligere var dør (hvor bokhylla står nå).

De siste beboerne

var Georg og Elsa Svendsen, han i hele sitt yrkesliv knyttet til sagbruk. De flyttet inn i 1962 og bodde der i nesten 30 år. Når Elsa som enke flyttet til leilighet i 1991, blei huset og tomta overtatt av NSB.

Ny flom og nye utbedringer

Flommen i 1967 gjorde stor skade på huset. Nytt gulv blei lagt, og all isole-ring i form av leire skiftet ut med steinull. Under gulvbordene fant de restene av en grue. Ny kjøkkeninnredning kom på plass. Samtidig kom «skjørtet» på huset, der panelet var vannskadet. De rev glassverandaen og bygde tilbygg med wc. I 1982/83 fikk huset nye vinduer og nytt panel utenpå det gamle.

Huset skulle rives

Mot slutten av århundret skjedde store forandringer i Lillestrøm. Blant annet skulle ny vei fram. Lurkahuset (da med adressen Nesgata 8) sto tomt, og NSB planla å rive det i 1998. Lillestrøm Historielag - med daværende leder, Reidun Glømme, i spissen – fikk avverget dette. NSB ga huset til Lillestrøm Historielag mot at det skulle flyttes til en kommunal tomt. Skedsmo kommune trådte til, og i juni 1999 blei huset flyttet med lastebil til Sagparken. Det blei plassert der den første dampsaga stor ferdig i 1860, og der den siste saga i Lillestrøm lå til den brant ned i 1965.

Innredningen

Huset er nå innredet slik det kan ha sett ut hos en sagarbeiderfamilie mellom 1900-1930.

Huset og beboerne avspeiler Lillestrøms historie

Utviklingen fra å være en husmannsplass med «lidt Jordbrug og Udleie af Familieleilighed», etterfulgt av flere generasjoner sagarbeidere, samt en snekker ved NSB, kan - sammen med de store flommene - sies å avspeile de viktigste elementene i Lillestrøms historie.

Huset eies av Lillestrøm Historielag og er i sommermånedene åpent på søndager for uteservering av kaffe og vafler.

Teksten og bildet er hentet fra en folder vi har fått av Vigdis Solheim, Lillestrøm historielag.

Romerike Historielags arbeidsplan for 2020

1. Arbeide for de formål som er angitt i lagets lover.

2. Publikasjoner:

- Utgi Skytilen.
- Utgi RH-e-meldingsblad en gang pr. mnd.
- Utgi bok om Romerike Historielags første 100 år.
- Bruke Facebook og hjemmeside aktivt for å nå medlemmer og ikke medlemmer med Romerikes historie og emner som er viktige for å bevare Romerikes kultur.
- Bistå lag og andre med utgivelse av aktuell lokalhistorie.

3. Arrangementer:

- Årsmøte.
- 100 års jubileet.
- Foredragsserier.
- Kurs
- Vår og høstmøter.

4. Spesielle satsningsområder:

- Lokalhistorie i skolen.
- Knytte kontakt med andre organisasjoner/institusjoner for samarbeide og utvikling.
- Bevare gamle navn og plasser i digitalt kartverk.
- Arbeide for å øke forståelsen og bruken av sosiale medier.
- Kulturminnevern i lokalmiljø.
- Sikre det økonomiske grunnlaget for organisasjonen de neste 100 år.

Utstilling av kart ved Nasjonalbibliotekets kartsenter

Nasjonalbibliotekets kartsenter inneholder verdens mest omfattende samling av trykte kart over Norge, Norden og nordområdene. De eldste av disse kartene er fra 1482, de nyeste fra slutten av 1800-tallet. Sammenstilt utgjør kartene både en historie om kunnskapen om Nordens geografi og en bred beretning om kartenes og selve geografis utvikling.

Det aller meste av det som finnes her, er deler av Ginsberg-samlingen, som består av rundt 2000 kart, atlas og eldre geografiske bøker og reise-skildringer. I Kartsenteret er dette materialet supplert med utvalgte kart og litteratur fra Nasjonalbibliotekets øvrige samlinger. Nasjonalbibliotekets kartsamling inneholder rundt 150 000 kart og atlas. Alle kart trykt i Norge etter 1882 er bevart her, siden pliktavleveringsordningen ble lovfestet dette året. Nasjonalbibliotekets artsamling inneholder i tillegg en mengde eldre og utenlandsk materiale. Utstillingen åpnet 2. september.

Åpningstider:

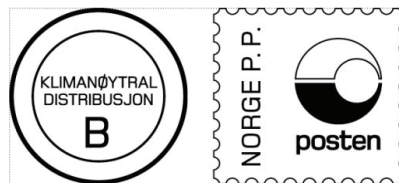
Mandag til fredag kl. 13-19

Lørdag kl. 9-14

Avsender:

Romerike Historielag
Postboks 175
2021 Skedsmokorset

VÆRKVIST

Før det ble alminnelig med værvarslinger over radioen og fjernsynet, måtte folk sjøl ha sine værmerker. Og det var flere slike. Ett av de sikreste og mest brukte værmerkene

her i Hurdal har lenge vært værkvisten. For å lage en slik, må du ta en tynn granstamme som det går ut en kvist fra. Helst bør det være tennarved i den. Gran som har vokst i en myrkant er ofte fin. Granstammen skal du så spikke rett og så spikre opp på veggen slik at ikke utløperen kommer borti veggen. Og så spørs det da hvordan hardveden i den går. Men du finner fort ut om den spår finvær eller ruskevær når den peker opp eller ned.

Arvid Garsjømoen (Hentet fra Skytilen nr. 4-1989)